

Vejledende Retningslinier for Forskningsetik i Samfundsvidenskaberne

Disse retningslinjer er vejledende ved SSF's bedømmelse af indkomne ansøgninger. Retningslinierne er en støtte for SSF's bedømmelse og egnet til at sikre ensartethed i bedømmelsen og en afklaring af de etiske præmisser, som bedømmelsen af ansøgninger sker under. Retningslinierne er imidlertid kun vejledende og kan derfor fraviges hvor der i det enkelte tilfælde er begrundelse herfor. Ansøgerne skal i sådanne tilfælde begrunde fravigelserne.

Ansøgninger til SSF må altså, hvor der er behov for det, indeholde en redegørelse for, hvorledes de forskningsetiske spørgsmål, som forskningsprojektet kan give anledning til, vil blive håndteret. Indholdet af sådanne redegørelser må betragtes som en del af bevillingsforudsætningerne.

.....

Samfundsvidenskabelig forskning har som mål at udvide den menneskelige erkendelse af de samfundsmæssige livsvilkår, at bidrage til at danne grundlag for en forbedring af menneskenes levekår, eller at danne grundlag for kritik af myndigheders, virksomheders og gruppers adfærd. Dette er udgangspunktet for de følgende vejledende retningslinier, som sætter de forskningsetiske rammer eller vilkår, hvorunder disse værdier kan søges realiseret.

- 1. Forskeren skal overveje, hvorvidt det konkrete forskningsprojekt er foreneligt med god videnskabelig standard. Forskeren skal endvidere overveje, om afhængighedsforhold af den ene eller anden art kan påvirke forskningsarbejdet i strid med faglige og etiske principper.**

Med "god videnskabelig standard" og "faglige og etiske principper" menes den standard eller de principper, som til enhver tid i den konkrete sammenhæng anses for de rette.

- 2. Det påhviler samfundsforskeren at udføre sin forskning under hensyntagen såvel til de personer og befolkningsgrupper, som er genstand for forskning som til andre grupper, der kan blive berørt af forskningsarbejdet og dets resultater. Forskeren må undgå at volde unødigt besvær og ulempe eller unødigt krænke andres privatliv.**

Samfundsforskningen må ofte søge oplysninger om forhold, der tilhører privatlivet eller er sensitive på anden måde. Den søger også at belyse værdiladede og interessebetonede emner som f.eks. familieliv, indtægtsforhold, arbejdsforhold, minoritets- og afvigergrupper, dispositioner i offentlige opgaver og private virksomheder mv. Samfundsforskningen kan

således få vidtrækkende betydning for mange mennesker. Forskeren må derfor nøje overveje eventuelle negative virkninger af sin forskning, (sætning er slettet) og må herunder tage i betragtning, at sådanne virkninger kan ramme såvel de direkte berørte personer og grupper som andre. Forskeren må desuden overveje, om risikoen for skadevirkninger, også i de tilfælde hvor sådanne kan være legitimeret af opgavens formål, er ude af proportion med det forventede udbytte af forskningsindsatsen. Forskeren må overveje dette forhold såvel for de personer, der er omfattet af forskningsprojektet som for andre, der kan blive berørt heraf. Overvejelser af denne art er relevante, når opgaven planlægges, når den gennemføres, og når resultaterne publiceres. Drejer forskningen sig om bestemte befolkningsgrupper som f.eks. indvandrere, bistandsmodtagere, sindslidende m.fl. kan forskningen afdække træk, som vil kunne nedsætte deres omdømme i den øvrige befolknings øjne. Det påhviler derfor forskeren både ved opgavens gennemførelse og ved publicering af resultaterne at vise respekt for andres leveformer og værdinormer.

Forskeren må søge at gennemføre sin opgave med størst muligt hensyn til de berørte personers følelser og interesser og herved også tage den enkeltes tilhørsforhold og loyalitetsfølelser i betragtning. Der må tages ganske særligt hensyn til de personer, der af den ene eller anden grund har svært ved at hævde egen integritet.

Forskeren bør vælge de mest hensynsfulde fremgangsmåder og metoder til tilvejebringelse af data og undlade at indsamle oplysninger om sensitive spørgsmål, som ikke er motiveret af opgavens formål.

Fremme af de grundlæggende samfundsvidenskabelige mål, som er nævnt allerførst i disse retningslinier, kan gøre det nødvendigt at tilside-sætte hensyn til såvel personer eller befolkningsgrupper som til virksomheder og myndigheder. Tilsidesættelsen af sådanne hensyn skal imidlertid begrundes i de enkelte tilfælde.

3. Forskeren har ansvaret for, at oplysninger indsamlet eller stillet til rådighed for forskning ikke kommer til uvedkommendes kendskab i en form, som muliggør identificering af personer, der er genstand for eller har bidraget med oplysninger til forskningsarbejdet.

Forskeren må gøre sig bekendt med gældende bestemmelser om tavshedspligt og reglerne i registerlovgivningen. Data indsamlet til brug for forskning må ikke anvendes til administrative afgørelser for den enkelte deltager og må ikke stilles til rådighed for f.eks. kommerciel udnyttelse. Undersøgelsespersonernes identitet skal beskyttes, hvad enten de indsamlede data hidrører fra den pågældende selv eller fra andre kilder. Pligten til beskyttelse gælder, hvad enten data befinder sig på elektronisk læsbart medium eller andre medier, og uanset om analyserne foretages med statistiske, kasuistiske eller andre metoder.

Beskyttelse af undersøgelsespersonernes identitet kan oftest ske ved sletning af identifikationsdata, når materialet er forskeren i hænde. I nogle tilfælde, f.eks. ved planlagte forløbsundersøgelser, er det nødvendigt at

bevare oplysninger om de undersøgte personers identitet. Det er forskerens ansvar, at der gennemføres foranstaltninger og sikkerhedsregler, som hindrer, at der sker tilsigtede eller utilsigtede brud på anonymiteten. Denne forpligtelse er gældende, også selv om der ikke er givet de undersøgte personer udtrykkeligt løfte om anonymitet.

Ved deltager-observation og andre former for kvalitativ metode kan der være interesse i at citere de iagttagne personer, evt. citere dem med angivelse af deres navn. Formålet hermed er at give de pågældende mennesker ordet selv. Dette kan naturligvis ske, men oplysning om navn forudsætter samtykke.

Når en forskningsopgave vedrører f.eks. en kendt person (levende eller død), en bestemt lokalitet, en bestemt forvaltning, en større virksomhed eller organisation mv. kan forskningsgenstandens identitet være åbenbar, og dermed også indirekte identiteten af f.eks. ledende medarbejdere, som har leveret oplysninger, som kun de ligger inde med. I undersøgelser af denne art, som udgør en stor del af f.eks. den juridiske og samtidshistoriske forskning, kan oplysningsgivernes eller lokalitetens anonymitet i sagens natur ikke altid sikres, omend dette bør tilstræbes.

4. Det påhviler forskeren at indhente samtykke fra dem, som personligt inddrages i forskningen. De pågældende skal oplyses om, at deltagelse er frivillig.

Forskeren skal give de personer, der er udvalgt til deltagelse i en forskningsopgave en redegørelse for formålet med undersøgelsen og for det bidrag, man anmoder den pågældende om at yde, således at denne kan træffe sit valg på et informeret grundlag. Redegørelsen bør ikke indeholde elementer, der kan farve informantens bidrag til belysning af undersøgelsens tema.

Forskerens ønske om at motivere for deltagelse må ikke føre til pres eller udnyttelse af omstændigheder, der stiller den pågældende i en ufri situation.

Der skal oplyses, at deltagelse er frivillig, og eventuelt at den pågældende kan undlade at deltage i specifikke dele af undersøgelsen.

Nogle personer har svært ved at hævde deres integritet eller forstå, hvad forskerens henvendelse indebærer. I sådanne tilfælde må forskeren søge samtykke hos værge eller en nærtstående person eller anden person, der må antages at varetage den pågældendes interesser. Når oplysninger om en person indhentes fra en anden person, må forskeren tage de samme etiske hensyn, som hvis undersøgelsespersonen selv var oplysningsgiver. Hvis der er tale om en forløbsundersøgelse, bør de pågældende oplyses herom, og forskeren bør indhente samtykke til at henvende sig igen senere hen.

I visse typer undersøgelser, hvor udførlig forhåndsinformation vil ødelægge mulighederne for at opnå forskningsformålet, kan det dog overvejes at undlade denne. Disse typer undersøgelser kræver særlig omhyggelige etiske overvejelser af forskeren.

Når oplysninger indhentes ved postspørgeskema ledsaget af fyldestgørende information om undersøgelsen, kan returnering af et udfyldt skema betragtes som et samtykke.

I tilfælde, hvor en forskningsopgave ikke forudsætter aktiv medvirken fra de personer, der er omfattet af undersøgelsen, men bygger på oplysninger, der foreligger i administrative registre eller datasamlinger oprettet f.eks. til statistisk brug, er samtykke ikke påkrævet, når de pågældendes anonymitet er sikret.

Indhentes oplysninger fra myndigheder, gælder almindelige regler om udlevering af oplysninger og materiale. Undersøgelse af administrativ myndighed kan ske uden samtykke fra myndigheden. Det vil undertiden være en fordel at drøfte undersøgelsen med myndigheden, men det er ikke nogen nødvendighed.

5. Det påhviler forskeren at gøre sine forskningsresultater tilgængelige for offentligheden samt at fremlægge dem i overensstemmelse med almindelige videnskabelige principper og undgå fortegnede eller ufuldstændige fremstillinger

Forskeren bør ved fremlæggelse af sine resultater angive de forudsætninger og den dokumentation, resultaterne hviler på. Forskeren bør redegøre for de anvendte metoder, materialer og analyser, således at kolleger og offentligheden i øvrigt har tilstrækkeligt grundlag for kritisk vurdering af arbejdet. Forskeren bør ligeledes tage de nødvendige forbehold og redegøre for mulige fejlkilder og usikkerheder. Endvidere bør forskeren diskutere alternative fortolkninger af resultaterne.

Forskeren skal ikke blot offentliggøre sine resultater men skal også gøre det muligt for eventuelle kritikere at efterprøve, om resultaterne er begrundet i det tilgrundliggende oplysningsmateriale. Dette bør derfor bevares i rimelig tid og gøres tilgængeligt for videnskabelige bedømmere. Hensynet til informantens anonymitet kan afskære udenforstående fra kontakt med informanter, f.eks. kan erhvervsforskning af virksomhedsinterne forhold ikke gøres til genstand for fri efterkontrol i vedkommende virksomheder. Offentliggørelse af konklusioner eller delresultater bør kun, hvis der foreligger særlige omstændigheder, ske før undersøgelsen er afsluttet og tilgængelig på den anførte måde.

November 2002